

İspanyol Öncesi Dönemde Meksika'da Muhasebenin Kökleri ve Gelişimi

Reynaldo FRAUSTO MENA
C. P. Reyna Yezika FRAUSTO ILLESCAS
Instituto Politécnico Nacional

Çeviren: M. Fatih BAYRAMOĞLU
Marmara Üniversitesi, SBE.

Özet

Bu araştırmanın amacı, İspanyolların geliştirmeden önce Meksika'da yaşamış olan ve muhasebe mesleğini icra eden Maya, Olmeca, Nahuatl, Teotihuacana, Mexicana ve Aztek gibi uygarlıkların incelenmesidir. Ancak özel olarak üzerinde durulan nokta, bu topluluklarda muhasebe mesleğini kimlerin kullandığını ve bugünkü muhasebeciliğe benzeyen mesleğin ortaya çıkışının ardında yatan nedenleri belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Mayalar'da Muhasebe Mesleği, Mayalar'da Hesap Verme, Eski Meksika'da Muhasebe Mesleği, Muhasebe Tarihi, Aztekler.

Abstract (Origin and Develop of the Accounting in Prehispanic Epoch in Mexico)

The objective of this investigation is to know if the Precolumbian cultures, such as, Maya, Olmeca, Teotihuacana, Mexicana or Aztec etc., which inhabited Mexico before the Spaniards arrived, know and practice the accounting, also to know as they exerted it. Special interest is investigate as developed their role, those that fulfill the accounting and as they were the different positions that they played in the context of the community, and to investigate whom within the community made it, with the purpose of identifying the origin of the professional that actually we known as like Accountants.

Key Words: Accounting in Mayas, Accountability in Mayas, Accountability in Ancient Mexico, Accounting History, Aztecs.

1. Giriş*

Bu tarih çalışması, Meksika'da doğan, büyüyen ve gelişen farklı grupların ilk ortaya çıkışlarının nedenlerinin açıklanması ile başlamaktadır. Daha sonra, bu grupların Meksika kültürünün gelişimine hangi yollarla katkı sağladıkları, bu durumun muhasebe mesleğinde nasıl farklı yol, yöntem, sistem ve süreçleri geliştirdiği

ve muhasebecilerin tarih sahnesine nasıl çıktığı araştırılacaktır.

Bu bildirinin diğer bir amacı da Eski Maya vatanında Mayalar tarafından kullanılan kayıt kültürünü gözler önüne seren beşinci, altıncı ve yedinci yüzyıllara ait parçalardan oluşan dev koleksiyona dikkat çekmektir. Yazar, sadece üç şehri incelemekle kalmamış, aynı zamanda Maya elyazmalarından birinin birçok sayfasını, Dresden'in Maya elyazmalarını ve bir cenaze töreninin kalıntılarını araştırmıştır. Aynı zamanda, yazar Mayalar'ın hesaplarını yazdıkları diğer el yazmalarını, cenaze evlerini ve binaları da (duvarları,

* Bu çeviri, yazarların 9-11 Ağustos 2007 tarihleri arasında Banff, Alberta, Kanada'da düzenlenen "The Fifth Accounting History International Conference"ta aynı başlıklı bildirimlerinin çeviren tarafından hazırlanmış özetidir.

pervazları, basamakları, merdivenleri ve binaların diğer bölümlerini) incelemiştir.

Bu çalışmada kullanılan yöntem, öncelikle kaynakların bir araya getirilmesi, bu dönemde ve ilk yerleşimcilerle birlikte yaşamış rahipler tarafından yazılmış olanlara öncelik verilerek kaynakların sınıflandırılması, analiz edilmesi ve konuyla uygunluğunun belirlenmesi, kronolojik olarak sıralanması ve son olarak da İspanyol öncesi dönemde muhasebenin ortaya konulmasıdır. Ayrıca "Archeology" ve "Accounting Historians Journal" gibi dergiler de gözden geçirilmiştir.

Fleischman ve Radcliffe'in de belirttiği gibi, "Muhasebe tarihi son yarım yüzyıldan fazladır ayrı bir akademik disiplin olarak kabul ediliyorsa da, muhasebe tarihinin gerçek anlamda gelişmesi ve araştırma gündeminin olgunlaşması 20. yüzyılın son on yılında gerçekleşmiştir.

Ayrıca varsayımlarını oluşturmaları için gerekli yanıtları bulmayı hedefleyen araştırmacılar farklı bilim dallarıyla da ilgilenmektedirler."

Nitekim bu çalışmada da, Profesör Fleischman'ın önerisiyle, bazı arkeolojik dokümanları inceledik ve Maya kültüründe muhasebenin izlerine rastladık.

Diğer bir taraftan, arkeolojinin de katkılarıyla, etkileyici yapıları, piramitleri ve binaları görebilmek ve şehirleşmelerini inceleyebilmek amacıyla ünlü şehirlerin kalıntıları gibi bazı arkeolojik bölgeleri de ziyaret ettik.

Ayrıca bu kültürlere tahsis edilmiş ve birçok veriye ulaşabildiğimiz ve bize elimizdeki verilerin de doğruluğunu saptayabilme imkanı veren müzeleri de dolaştık.

Aynı zamanda, bu konuda uzman olan John Carroll Üniversitesi'nden Richard K. Fleischman, Madrid İspanya'dan Esteban Hernández Esteve, Colegio de Contadores Públicos de México'dan Gertz Manero, Maya müziği hakkında bir kitabı olan Max Jardow-Pedersen ve Universidad de Vera cruz'dan Joaquín González Martínez ile karşılıklı görüş alış verişini yapma fırsatımız oldu.

2. Amerika'daki İlk Yerleşimciler

Amerikan kültürü tek düze değildir. Bu kültürün farklı yansımaları yüksek Meksika yaylasında, Güney Meksika'da, Orta Amerika'da ve And Sıra Dağları'nda olmuştur.

İspanyol öncesi, Kolomb öncesi, Sömürgecilik Öncesi ya da "Pre-cortesiana Meksika" derken, İspanyolların Amerika'ya gelmesinden önceki dönemi ve 1492'den önce kıtada yaşayan yerlileri kastediyoruz. Pereyra'ya göre, Kolomb öncesi Amerika'nın kültürel bölgeleri Nàhoa (Nahua), Mayan Quiche, Chibcha ve Incásica'dır.

Bu kültürlerde yüksek düzeyde bir devlet organizasyonunun, yoğun tarımsal faaliyetin ve gelişmiş bir sanatın izlerine rastlamış bulunmaktayız.

Orta Amerika'daki ilk yerleşimciler bazı tarihçilere göre Meksika Vadisi'nde yaşamış olan Otomiler'dir. Bazılarına göre ise, Otomiler gelişmeye devam ederken, Olmecalar belirli bir gelişmişlik düzeyine ulaşıp Meksika Vadisi'ne gelmişler ve Otomileri nüfuzları altına almışlardır. Bu yüzden Olmecas şehri İspanyolların gelişinden önceki kültürlerin ana vatanı olarak bilinmektedir.

Bugünkü Meksika Vadisi'nde birçok kültürün doğduğu, yaşadığı, bir süre geliştiği ve bir noktadan sonra başka bir kültürün nüfuzuna girdiği bilinmektedir. Ancak biz Holmes'un yaptığı kültürel sınıflandırmayı takip ederek Maylar'a yoğunlaşacağız.

3. Nahualar ve/veya Meksikalılar veya Aztekler

Bu kültürlerin kendilerine özgü bir gelişim süreçleri vardır ve bu süreç genellikle dünyanın geri kalanından izole bir şekilde gelişmiştir. Nahualar ve Aztekler'i birbirleri ile karıştırmamaya özen göstermek gerekmektedir. "Aztekler bu günkü Meksika şehrinin kurulu olduğu büyük Tenochtitlan şehrinin kurucularıdır ve Nàhuatl dilini kullanırlar. Nahualar ise Aztekler, Tezcocanolar, Cholultecalar, Tlaxcaltecalar gibi bölgede yaşayan kültürlerden biridir. Bu kültürleri birbirleri-

ne bağlayan şey ise hepsinin Nahuatl dilini konuşuyor olmalarıdır. Meksika Vadisi'nde farklı zamanlarda ortaya çıkmış olan bu kültürlerin düşünsel ve dini anlamda birçok ortak noktası vardır (León Portilla, 1996). Bu topluluklardan bazıları fakir ve barışçıl, bazıları zengin ve savaşçı olsa da hepsi aynı kültürün, Aztek İmparatorluğu'nun parçalarıdır.

4. Mayalar

Meksika'nın Güneydoğusunda ortaya çıkan büyük Maya kültürü, hanedanlıkları, savaşları ve önemli olayları açısından, Mısırlılar, Asurlular, Çinliler ve diğerleri ile birlikte "Evrensel Tarih"ın içerisinde yerini almıştır.

Mayalar Yucatan Yarımadası'nda, Chipas ve Tabasco eyaletlerini, Guatemala ve Belize'yi, Honduras ve El Salvador'un batısını içine alan bölgede yaşıyorlardı. Mayaların yaşadığı bölgeyi topografik açıdan ve su kaynakları bakımından Kuzey, Orta ve Surd bölgeleri olmak üzere üç bölgeye ayırmak mümkündür.

Eski Mayalar eşi olmayan şehirler inşa eden, zamanı kutsal sayan, barışçı insanlardı. Onlardan kalan dev harabeler, boş şehirlerden ziyade, ormanlar arasında tarım yapan çiftçilerin dini merkezleridir. Bu merkezler astroloji bilen rahiplerin uyguladıkları ritüelleri simgeleyen, üzerlerinde korku temalı resimler olan tapınaklardır.

Klasik Maya kültürü Orta Amerika'da üç bölgede gelişmiştir:

1. Bugünkü Güney Guatemala'da bulunan Orta Bölge, büyük ve önemli şehirlerin kurulduğu bölgedir. Bu bölge, tamamı Yağmur Ormanları ile kaplı altmış mil uzunluğunda ve yirmi mil genişliğinde bir havzadır. Bu bölgede yaşamış olmaları bakımından Mayalar, Tropikal Yağmur Ormanları'nda bir şehir kültürü geliştirebilmiş iki topluluktan biridir. Bu bölgedeki en önemli şehir Tikal'dir ve şehirler güneye, Honduras'a doğru genişleşmişlerdir. Kuzey'deki Guatemala tepelerinde ise Maya Kültürü çok gelişmiş olmasa da, bu bölgeler şehirlerin hammad-

de ihtiyaçlarını karşılamakta kullanılmıştır.

2. Meksika'daki en büyük ve düzenli şehirler Palenque ve Kumalcan'dı.
3. Diğer bir önemli bölge de modern Meksika'nın Kuzey ve Doğu bölgelerini içine alan Yucatan Yarımadası idi. Çoğu tarihçi Chichen Itza ve Uxmal şehirlerinin bulunduğu bölgenin kültürel anlamda marjinal olduğunu düşünmektedir. Klasik Maya şehirlerinin terk edilmesinden sonra, Yucatan Yarımadası Toltec-Maya diye bilinen ve Mayalar ile kuzeyden göç eden Toltekler'in oluşturduğu yeni bileşik kültüre ev sahipliği yapmıştır.

Meksika Vadisi'ndeki diğer kültürlerin aksine, şehirlerin Mayalar için önemli merkezler olduğu tek dönem M.S. 300 ile 900 arasında yaşanan Klasik Dönem'dir. Bu dönem süresince Mayalar genellikle kabileler halinde kırsal bölgede yaşamaktaydılar. Zaten Mayalar hiçbir zaman tam anlamıyla bir şehir kültürüne sahip olmamışlardır. Nüfusun yoğun olarak yaşadığı kırsal bölgelerle çevrili bu şehirler neredeyse tamamen dini merkezler olarak kullanılıyordu. Bu nedenle, şehirlerin M.S. 900'de girdikleri gerileme dönemi büyük bir sosyal değişimden çok, dinsel bir değişimi simgelemektedir. Bazı akademisyenler şehirlerin terk edilmesinin sebebinin de din değiştirilmesi olduğuna inanmaktadırlar. Aynı zamanda, M.S. 900'de sona eren Klasik dönemde, Mayalar olarak bilinen kabilelerin kültürel yaratıcılıklarında zirveye ulaştıkları dönemdir. Mayalar Kuzey'den aldıkları kültürel öğeleri, Orta Amerika'nın diğer alt kültürlerinin yenilikleri ile harmanlamışlardır. Maya kültürünün birçok ögesi, özellikle zamana verilen dini önem, Guatemala ve Honduras'taki Amerikan yerlilerinin hayatlarının bir parçasıdır. Bu bölgelerde yapılan incelemeler sonucunda Maya kültürünün gelişme evrelerini; Erken Klasik Dönem (300-600), Geç Klasik Dönem (600-900), Klasik Sonrası Erken Dönem (900-1200) ve Klasik Sonrası Geç Dönem (1200-1540) olmak üzere dört evreye ayırmak mümkündür.

5. Arkeoloji

Fleischman ve Radcliffe'in belirmiş olduğu gibi, Muhasebe Tarihi son elli yılda akademik bir disiplin haline gelmiş olmasına rağmen, 20. Yüzyıl'ın son 10 yılında büyük gelişme ve olgunlaşma göstermiştir. Buna ek olarak, bazı araştırmacılar, farklı bilim dallarından yararlanarak hipotezlerine cevaplar bulmaktadır. Bu çalışmada da Profesör Fleischman'ın tavsiyeleri üzerine bazı arkeolojik yapılar incelenmiş ve Maya kültüründe muhasebenin olduğuna ilişkin bulgular elde edilmiştir.

Antropoloji, insanlığın başlangıcını, kültürünü ve gelişmesini inceleyen bir bilim dalıdır. Diğer bir deyişle, insanın ve onun faaliyetlerinin geçmişe ve şimdiye dönük olarak sistematik bir şekilde incelenmesidir.

“Antropoloji bilimini, fiziksel antropoloji ve kültürel antropoloji olmak üzere iki temel alana ayırmak mümkündür. Fiziksel antropoloji, insanın biyolojik yapısını incelerken, kültürel antropoloji ise bir hayvan olarak insan kültürünü incelemektedir (Haviland, 1974).”

Düşüncenin soyut doğası göz önünde bulundurulduğunda, insanlık tarihinin büyük bölümü, maddenin formunda yaşar. Bu nedenle, antropoloji, eski kültürlerden geriye kalan kalıntıları bulan ve inceleyen arkeolojiden ayrı tutulamaz.

Arkeoloji, eski insanların geride bıraktıkları eşyaların bilimsel anlamda ince-

lenmesi olarak tanımlanabilir. Eski insanlar da şimdi olduğu gibi, şehirler oluşturmuşlar ve bu şehirleri kültürlerinin bir parçası olan sanatla şekillendirmişlerdir. Mısır, Mezopotamya ve Amerika gibi eski yerleşim bölgelerinde araştırmalarda bulunan arkeologlar, bu bölgelerin insanların kültürlerine özgü, mimari yapılarına, seramik işlemlerine, madeni paralarına ve kitabelerine ait eserleri gün ışığına çıkarmışlardır. Eski Maya Uygarlığı'nın arkeolojik kalıntıları ise, anıt mimarilerini, büyük binaları, dini törenlerin yapıldığı piramit tapınaklarını, kamu binalarını, büyük heykelleri, sütun yazıtları, seramik yapıları, çömlekleri ve iskelet kalıntılarını içermektedir.

6. Mayalarda Sosyal Örgütlenme ve Kültür

Maya nüfusunun çoğunluğunu soylular tarafından istihdam edilen köylüler oluşturmaktaydı. Soylu sınıfı da Maya nüfusunun içerisinde geniş bir yere sahipti. Soylular, birden fazla kadınla evlilik yapma hakkına sahipti ve bu yüzden çok sayıda çocukları vardı. Soyluların örgüt yapısı; krallardan, eşlerinden ve çocuklarından oluşmaktaydı. Çocuklar belirli bir yaşa ulaştıklarında küçük kentlerin kraları oluyorlar ya da orduda önemli bir mevkiye getiriliyorlardı. Genel olarak Mayalar'ın sosyal örgüt yapısı Şekil 1'deki gibidir:

Şekil 1: Mayalar'ın Sosyal Örgüt Yapısı

Maya köylüleri, iyi birer savaşçı olmalarının yanı sıra soyluların işlerinde çalışan kimselerdi. Soylular adına denizlere açılarak balıkçılık yapan köylüler, ayrıca soylular adına kakao tohumlarını topluyorlardı. Daha sonra bu metaller, soylular tarafından mübadele usulüyle ticarete konu ediliyorlardı.

7. Maya Mimarisi

Maya binaları, temel olarak maun ağacından ve taşlardan yapılmaktaydı. Ayrıca bu binaların yapımında kireç taşının ve mermerin kullanıldığı da görülmekteydi. Yapılar genel olarak dikdörtgen şekildedeydi ve büyük yapılarıydı. Bu yapılara örnek olarak; büyük ve dikdörtgen şeklindeki piramitler, tapınaklar, oyun alanları, belirli şehirleri birbirlerine bağlayan yollar (sacbeob) ve hamamlar (temazcal) verilebilir.

Mayaların inşa etmiş olduğu yapılardan en önemlisi pramitlerdir. Mayalar piramitleri taşlardan inşa etmişlerdir. Bu piramitlerin tamamı tapınak olarak inşa edilmiştir. Mayalar, bu tapınakları çeşitli renklere boyamış ve içlerine hiyeroglöfi yazısıyla yazılmış ve henüz şifreleri tamamiyle çözülmemiş kitabeler koymuştur.

Mayalar kent merkezlerini tropikal yağmur ormanlarına kurmuşlardır. Mayaların kent merkezlerini yağmur ormanlarına kurmuş olmaları, Maya kültürünün niçin kentleşmeyi tamamlayamadığını ortaya koyan en önemli kanıttır. Yağmur ormanlarında yaşamın oldukça zor olması nedeniyle kentleşme kültürü tamamlanamamıştır. Yağmur ormanları, sulak ve nemli olmasına rağmen sınırlı sayıda insanın bir arada yaşayabilmesi için elverişlidir. Bitkilerin ve hayvanların çoğalmasına engel olunamaması ve yağmurların asla durmaması nedeniyle tarımcılık için kullanılabilir arazi oldukça azdır. Bu nedenle, yağmur ormanlarında kişi başına büyük ölçekte alan düşmektedir. Bu rakamın klasik dönemde mil başına otuz insan olduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle, Mayalar'ın yapmış oldukları pramitler ve şehirleşme konusunda elde ettikleri diğer başarılar hayret uyandırıcıdır. Ayrıca Mayalar, bu kent merkezlerin-

de astronomi bilimi ve matematikle ilgili oldukça sofistike eserler ortaya koymuş ve oldukça zor bir yazı sistemi oluşturmuşlardır.

Maya şehirleri dini ayinler için inşa edilmiştir. Bu şehirlerde ekseriyetle rahipler yaşamıştır. Maya nüfusunun büyük bir bölümü küçük tarım köylerinde yaşamıştır. Rahipler sınıfı, günlük dini görevlerini yerine getirmenin yanı sıra kurban sunmak veya dini tören ve festivalleri düzenleyerek periyodik olarak köylüleri bir araya toplamak görevlerini de yerine getirmekteydiler. Ancak anlaşılacak şekilde Mayalar M.S. 900'lü yıllarda kentleri terk etmişlerdir. Elde edilen bulgular incelendiğinde Mayaların bir işgale uyradıkları, bu nedenle ekonomik darboğaza girerek kentleri terk ettiklerine ilişkin izlere rastlanmaktadır. Bu dönemde önemli bir değişim yaşanarak rahip sınıfının yok olduğu anlaşılmaktadır. Bu yok oluş neticesinde Mayalar kentlerde çalışmayı bırakmışlardır. Ancak bu değişimler, kentlerin sadece Mayalar'ın dini törenlerini yapmaları için inşa edilmiş olmaları sebebiyle Mayalar'ın yaşamını gerçek anlamda etkilememiştir.

8. Maya Kültüründe Teknoloji

Mayalar göçebe yaşam tarzını benimsemiş bir topluluk değildi. Aksine başta tarımsal üretim olmak üzere çeşitli faaliyetlerde bulunarak yerleşik bir hayat sürdürmekteydiler. Mayalar tarımcılıkta zamanının ileri teknolojisine sahipti. Tepe yokuşlarına setler oluşturarak ve bu setlere su yolları yaparak ekime elverişli araziler elde etmişlerdir. Bu yolla toprak erozyonunun da önüne geçmişlerdir. Ayrıca ürün ekiminde geliştirmiş oldukları araçlar ile tarımcılıkta aşama kaydetmişlerdir (Velásquez ve Nalda, 2005).

Mayalar ayın, güneşin ve Venüs gezegenin hareketlerini takip ederek astronomi, geometri ve matematik alanlarında ileri düzeyde bilgiye sahip oldukları bilinmektedir. Mayalar bu sayede hem tarım ve yerleşim arazilerini ölçebilmekte hem de ekin ekme ve hasat zamanlarını doğru şekilde belirleyebilmekteydiler. Ayrıca Mayalar'ın tarımcılıkta ilerleme

kaydetmiş olmaları, alternatif tıp biliminde de ilerlemelerine neden olmuştur.

Mayalar tekerleği bilmedikleri için arabaları kullanamamış olmalarına rağmen tomrukları kullanmak suretiyle büyük ve ağır nesnelere taşıyabilmişlerdir. Ayrıca Mayalar oldukça güzel ve zarif giyisiler üretmişlerdir. Bunun yanı sıra Mayalar, heykeltıraşlık, seramik ve takı işlemeciliği, resim, şiir ve müzik alanlarında da ilerlemeler kaydetmişlerdir. Özellikle odun, taş, altın, gümüş, kurşun, bakır ve kalay gibi madenlerle önemli eserleri geride bırakmışlardır.

9. Din ve Takvim

Mayalar'ın din inancının temelinde mısır tarımcılığı yer alır. Mısır tarımcılığı için yağmur ormanlarında dönemler itibarıyla zamanın ve ekim alanının doğru tahmin edilmesine duyulan ihtiyaç, dini inanç düzlemine etkide bulunmuştur. Bu nedenle, Mayalar'ın dini inançları zamanı temel almaktadır. Bir Maya insanının zamanı doğru bir şekilde dönemlere ayırabilmesi için dönemleri çok doğru şekilde hesaplaması gerekmektedir. Bu nedenle Mayalar birçok takvim geliştirmiştir. Bu takvimlerden en önemlisi ve ana takvim olan kutsal takvim "tzolkin" dir. Tzolkin, biri on üç gün, diğeri yirmi gün olmak üzere iki dönemin 260 gün süresince tekrarından oluşan bir takvimdir. Diğer bir takvim ise dini tören takvimi "tun" dur. Tun, son beş günü şanssız günler olmak üzere 365 günden oluşan bir takvimdir. Bir diğer takvim ise 20 tun takviminden oluşan "katun" takvimidir. Ayrıca Mayalar, 584 günden oluşan Venüs takvimini

de kullanmışlardır. Bu takvimler, Maya uygarlığını zaman hesaplaması konusunda zamanının en ileri uygarlığı haline getirmiştir. Mayalar, astronomi konusundaki bilgileri ile oluşturdukları bu takvimler sayesinde dini törenlerini düzenli bir şekilde gerçekleştirmişlerdir.

Mayalar'ın din hiyerarşisinde en kıdemli rahibe "Güneşin En Tepesindeki" anlamına gelen "Ah Kin Mai" denilmekteydi. Ah Kin Mai, tüm rahiplerin yöneticisi konumundaydı. Diğer rahiplere ise "Güneşteki" anlamına gelen "Ah Kin" denilmekteydi. Rahiplerin düzenlediği insan kurban etme törenleri için iki özel rahip daha bulunmaktaydı. Bu rahiplerden biri "chacs" adı verilen ve kurban töreni sırasında kurbanın yerinde kalmasını sağlayan yaşlı bir rahipti. Diğer rahip ise "nacon" adı verilen ve kurbanın kalbini kesen rahipti. Maya inancına göre herkes "Xibal" adı verilen ve Ölüm Lordu tarafından yönetilen cehenneme gidiyordu.

10- Mayalarda Yazı ve Sayı Sistemi

Son on yılda Mayalar'ın hiyeroglif yazısının şifrelerinin çözümü hız kazanmış ve bu yazı sisteminin oldukça sofistike olmakla birlikte, sadece resimlerden ibaret olmadığı ayrıca sesli bir sistem olduğu ortaya çıkarılmıştır. 1950'li yıllardan bu yana, taş kitabelerin, seramiklerin ve sütunların üzerindeki yazılar ve resimler arasındaki ilişkinin çözülmesine ilişkin önemli adımlar atılmıştır. Bir hiyeroglifi uzmanı olan Mayista Tatiana Proskouriakoff, Maya yazı sisteminin ses işaretlerine dayalı kusursuz ve işlevsel bir sistem olduğunu belirtmektedir.

Resim 1: Maya Rahiplerinin Yazmış Olduğu Kutsal Taş Kitabeler

Resim 2: Bir Maya Muhasebecisi (Rahip)

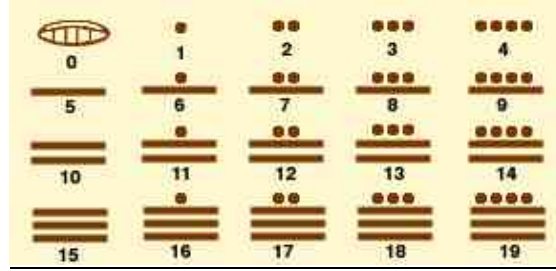

Maya yazı sistemi ile bizim yazı sistemimiz karşılaştırıldığında, bizim sistemimizin daha basit olduğu görülmektedir. Bizim sistemimizde 26 işaret varken Maya yazı sisteminde her biri bir hece olan 800 işaret vardır.

Maya muhasebecilerine, “yazıcı” anlamına gelen “oh ts’ib” adı verilmekteydi. Ancak kutsal taş kitabelere yazı yazmak, bilgi gerektiren bir iş olduğundan soylular sınıfında yer alan rahipler bu kitabeleri yazmakla görevlendirilmiştir. Maya yazısı incelendiğinde bugünkü modern anlamıyla “hesap” ve “kayıt” anlamına gelen kelimelere rastlanılmaktadır.

Mayalar’ın sayı sistemi de yazı sistemlerinde olduğu gibi modern sayı sistemine göre oldukça farklıdır. Mayalar’ın sayı sistemi, modern on tabanlı sayı sisteminden farklı olarak yirmi tabanlı sisteme göre tasarlanmıştır. Şekil 2’de de görüldüğü gibi, bu sistemde “nokta” 1 sayısını temsil etmektedir. Beş sayısına kadar noktalar yan yana yazılarak sayılar oluşturulur. Ancak beş sayısına gelindiğinde “çizgi” kullanılır. Bu şekilde ondokuz sayısına kadar hesaplama yapılabilir (Huh Thomas, 1994).

Şekil 2. Maya Sayı Sistemi

Resim 3. Bir Maya Kutsal Kitabesinde Yer Alan Rakamlara İlişkin Örnekler

Mayalar, astronomi ve matematik biliminde yapmış oldukları ilerleme sonucunda zamanı dönemlere ayırabiliyorlardı. Ayrıca Maya matematikçilerinin sıfır rakamını keşfetmiş olmaları, İspanyol öncesi Orta Amerika kültürüne öncülük etmelerine de sebep olmuştur.

11. Mayalar’da Muhasebe Kayıtlarına Ait İzler

İlk önceleri, Maya insanları bireysel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardır. Ancak bilim, teknoloji, zanaat ve tarım alanında yaşanan gelişmeler neticesinde üretim artışı yaşanmış ve artı değer ve emeğin paylaşımı aşamasına ulaşılmıştır. Böylece insanlar ihtiyaçları doğrultusunda birbirleriyle mübadele yapmaya başlamış-

lardır. Ekonomik safha olarak adlandırılan bu dönemde, ticari işlemler ve borsa faaliyetleri görülmüştür. Fakat kısa bir süre sonra bir değer ölçüm birimi olarak para ortaya çıkmıştır. Para, ticari işlemlere büyük bir hız kazandırmış, böylece neye ekonomik birim denilebileceği açıklığa kavuşmuştur. Ekonomik birimlerin büyük bölümü babalarından kalan mirası ellerinde bulunduran soylular olmuştur. Tüm bu fenomenlerin ortaya çıkması ise, zayıf insan hafızasına yardımcı olması için ekonomik ürünlerin ve işlemlerin kayıt altına alınmasını yani muhasebe mesleğinin ortaya çıkmasını doğurmuştur. Diğer bir deyişle, Mayalar'da muhasebe mesleği, belirli bir zaman dilimi içerisinde mirası oluşturan malların veya işlemlerin kayıt altına alınması faaliyetidir.

Ayrıca eyaletler arasındaki vergi paylaşimleri da rahipler tarafından kayıt altına alınmıştır. 16. Yüzyıl'ın başlangıcında, Tlacopan ve Texcoco kralları, teorik olarak Meksika İmparatorluğu ile birleşmişti. Bu birleşme sonucunda vergiler Meksika, Tlacopan ve Texcoco eyaletleri arasında paylaşılmıyordu. Aztec İmparatorluğu, istilacılar gelmeden önce 38 eyaletten vergi topluyordu. Her eyalette mali birimlere benzeyen ve "Calpixue" adı verilen birden fazla siyasi birim bulunuyordu. Bu birimler, vergi toplamakla sorumluydu. Gerek yapılan ticarete ve miraslara ilişkin bilgiler gerekse toplanan vergilere ilişkin bilgiler, rahipler tarafından kimi zaman hiyeroglif yazı sistemi ile kimi zaman ise numerik yazı sistemi ile kutsal taş kitabelere yazılmak suretiyle kayıt altına alınıyordu. Her iki kayıt sistemine ait izlere Mayalar'dan kalma eserlerde rastlanmaktadır.

Sonuç

1- Amerikan kültürlerinin başlangıcının hangi kültürle oluştuğu henüz bilinmemektedir. Bazı yazarlar, bu sorunun cevabına Olmec'ler olarak yanıt verirken bazıları ise Otomi cevabını vermektedir. Ancak günümüzde, Meksika Vadisi'nde çeşitli kültürlerin doğduğu ve geliştiği bilinmektedir. Bu vadede farklı kültürlere sahip gruplar bir arada yaşamış ve birbir-

lerinin kültürlerini paylaşmıştır. Bunlardan birisi ise günümüz Meksikası'dır.

2- Nahualar ise Aztekler, Tezcocanolar, Cholultecalar, Tlaxcaltecalar gibi bölgede yaşayan kültürlerden biridir. Bu kültürleri birbirlerine bağlayan şey ise hepsinin Nahuatl dilini konuşuyor olmalarıdır. 16. yüzyılın başlarında ülke kültüründe Aztekler'in, Tezcocanoslar'ın, Cholultecaslar'ın, Tlaxcaltecaslar'ın insanların çeşitli faaliyetleri olmuştur. Bu insanlar farklı zamanlarda büyük Meksika Vadisi'ne ve çevresine yerleşmişlerdir. Tüm bu kültürler, fikir ve geleneklerinin yanı sıra eski Toltecler'in olağanüstü yaratıcı ruhunun oluşmasına katkıda bulunarak bizlere miras olarak bırakmışlardır.

3- Arkeoloji, eski uygarlıklardan günümüze ulaşan eserlerin ve araç-gereçlerin inceleyerek eski kültürlerle ilişkin açık bir resim ortaya koymayı amaçlayan bir bilim dalıdır. Eski Maya Uygarlığı'nın arkeolojik kalıntıları ise, anıt mimarilerini, büyük binaları, dini törenlerin yapıldığı piramit tapınaklarını, kamu binalarını, büyük heykelleri, sütun yazıtları, seramik yapıları ve eşyaları, çömlekleri ve iskelet kalıntılarını içermektedir.

4- Mayalar'ın sosyal örgütlenmesi; rahip gruplarından, yönetici askerlerden, tüccarlardan ve köylülerden oluşmaktadır.

5- Maya yazısı; taş tabletler, resimler, binalar, eşyalar ve seramikler üzerine yazılmıştır.

6- Mayalar, oldukça kusursuz bir sayı sistemine sahiptiler.

7- Maya muhasebecilerine, "yazıcı" anlamına gelen "oh ts'ib" adı verilmekteydi. Ancak kutsal taş kitabelere yazı yazmak, bilgi gerektiren bir iş olduğundan soylular sınıfında yer alan rahipler bu kitabeleri yazmakla görevlendirilmiştir.

8- Mayalar, muhasebe kayıtlarını taş tabletlere, binaların duvarları, basamakları ve merdivenleri gibi kısımlarına yazmışlardır.

9- Son olarak; Mayalar'ın muhasebe mesleğini uyguladıklarını söyleyebiliriz. Biz şu anda Mayalar'ın muhasebeyi nasıl kullandıklarını araştırıyoruz.

Kaynaklar

- Carrasco, Pedro; (1966). "Political-territorial the Empire Tenochca Structure. - The triple Alliance of Techtitlan, Tetzco and Tlacopan"; México city El Colegio de México and El Fondo de Cultura Económica.
- Circulo de Lectores; (1971). "Moderna Enciclopedia Ilustrada", Barcelona.
- Cortés, Hernán; (2002) "*Letters of Relación*"; México City. Editorial Porrúa.
- Díaz Del Castillo, Bernal; (1997). "*True History of the Conquest of new Spain*". 6ª. Edition. México City. Editores Mexicanos Unidos. S.A.
- Fleishman, Richard and et al; (2005). "The roaring nineties: Accounting History comes of Age"; *The Accounting Historians Journal*, Vol. 32, No. 1. (Pages. 61-109).
- Gertz Manero, Federico; (1987). "*Law Mexican Accountant*"; Mexico city. Editorial Porrúa.
- Gutiérrez Solana, Nelly; (1991). "The Maya; History, Art and Culture"; México city; Editorial Panorama, S.A.
- Have, O. Ten; (1976). "*The History of Accountancy*". Second Edition. California Bay Books.
- Havilan, William; (1974). "*Anthropology*". New York. Holt, Rinehart and Winston, Inc.
- Huhg, Thomas; (1994). "*The Conquest of México*". Barcelona; Editorial Planet.
- Jardow-Pedersen, Max; (1999). "*The Divine Music of the Yucatan jungle*". Mexico City Culturas Populares de México.
- León-Portilla, Miguel; (1979). "*The Philosophy Náhuatl. - Studied is its sources*"; México city; Universidad Nacional Autónoma de México.
- León-Portilla, Miguel; (2004). "Códices"; Editorial Aguilar; México City.
- Montgomery, John; *Dictionary of Maya Hieroglyphs*; Foundation for advance of The Mesoamerican studies Inc.
- Motolinia, Fray Toribio; (2001). "*History of the Indians of the New Spain*"; México City; Editorial Porrúa.
- Pereyra, Carlos; (1930). "*Brief History of America*" Madrid, Publishing M. Aguilar.
- Recinos, Adrian (Traductor); (1977). "*Popol Vuh*"; México city, Fondo de Cultura Económica; México.
- Schele, Linda y Freidel, David; (1999). "Una Selva de Reyes. La Asombrosa Historia de los Antiguos Mayas". Fondo de Cultura Económica, México.
- Soustelle, Jacques; (2003). "Los Mayas". Fondo de Cultura Económica, México.
- Soustelle, Jacques; (1977). "*The everyday life of the Aztecs on the eve of the conquest*"; México City, Fondo de Cultura Económica.
- "The Cowles Comprehensive Encyclopedia"; (1966). New York, Cowles Educational Books, Inc.
- Velásquez Morlet, and et al.; (2005). "The Mayas in the Peninsula Yucatan, Older Ideas, New Ideas" *Mexican Archaeology* Vol. XIII- Num. 75 (Pages. 30-37).
- Velásquez Morlet, Adriana y Nalda Enrique; (s/d). "Los Mayas en la Península de Yucatán Viejas Ideas, Nuevas Ideas", *Arqueología Mexicana*_Vol. XIII- Num. 75 (Págs. 30-37).
- Hook, Richard. *World Civilizations*. - [Richard Hines Jun.6 1999](#).
- Foundation for advance of The Mesoamerican studies Inc.
- Rivero, Maria del Pilar, "Mayas" Universidad de Zaragoza, Proyecto Clio.

12. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi

20 – 24 Temmuz 2008 – İstanbul

web sitesi: www.12wcah2008ist.com

(altı aylık ziyaretçi sayısı 11.000)